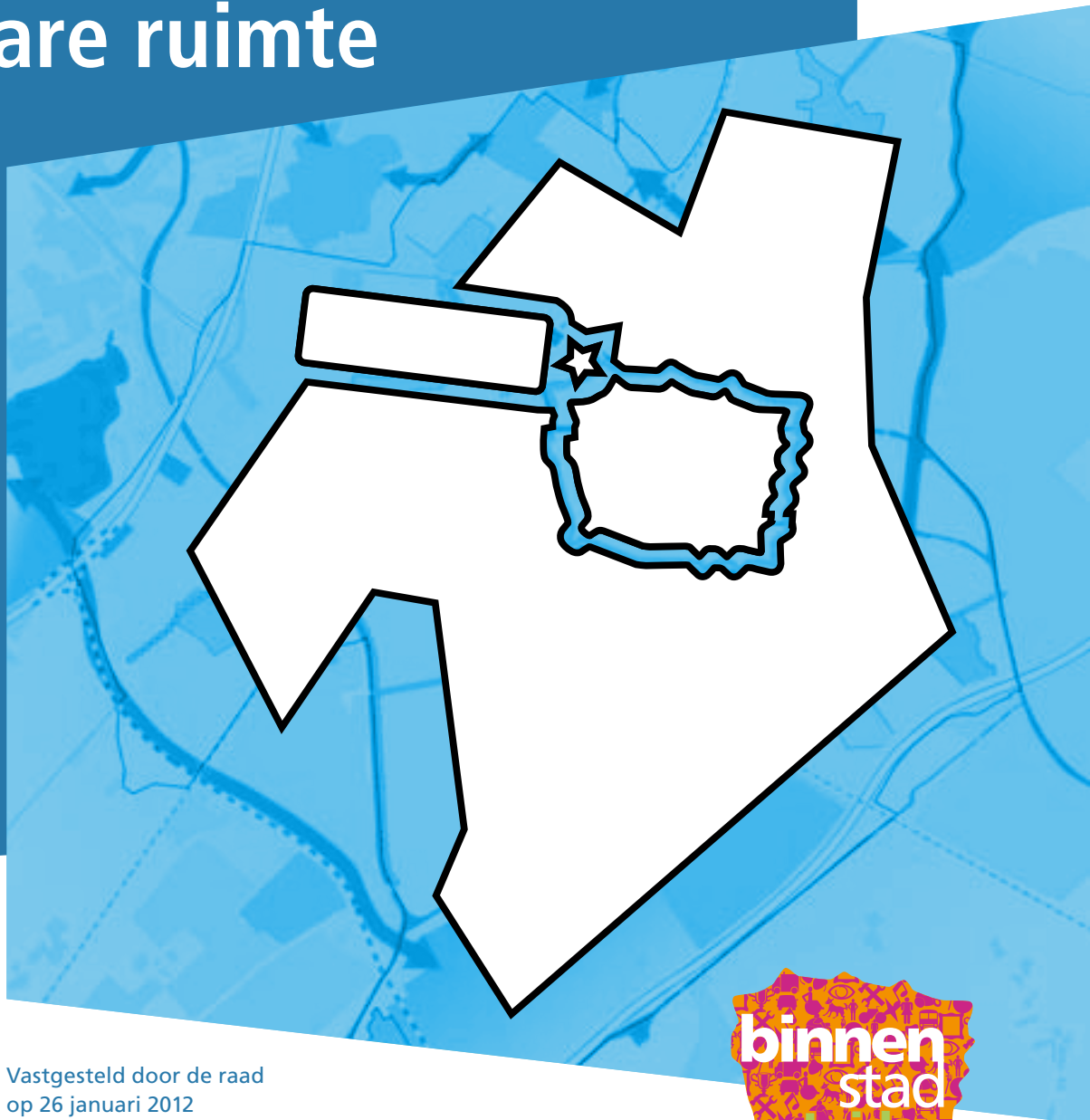

Kadernota kwaliteit openbare ruimte

2025

Leiden

Vastgesteld door de raad
op 26 januari 2012

Inhoudsopgave

1 Inleiding	5	4.2 Standaardisatie	27
Samenvatting	6	4.3 Inrichtingsprincipes voor de lijnen	29
1.1 Het besluit over de Kadernota	7	4.3.1 Beleefbaar water	29
		4.3.2 Robuuste bomen	32
2 Het Stedelijke Proces	9	4.3.3 Hoofdverkeersstructuur	32
2.1 Kwaliteitstoets	10	4.3.4 Historische lijnen	33
2.2 De financiële verankering	10	4.3.5 Verlichting als een drager van beeldkwaliteit	33
2.3 Beheersystemen	11	4.4 Inrichtingsprincipes gebieden	34
		4.4.1 Samenhang in de stadsvloer	34
3 Ontwikkelen	13	4.4.2 Parkeren	35
3.1 Lijnen	14	4.4.3 Inrichtingsprincipes voor de binnenstad	35
3.1.1 Groen en water	16	4.4.4 Inrichtingsprincipes voor de mantel	36
3.2 Hoofdverkeersstructuur	16	4.5 Plekken	36
3.3 Gebieden	17		
3.3.1 De Zuidelijke Schil	18	5 Beheren	39
3.3.2 Binnenstad	18	5.1 Ruimten	39
3.4 Plekken	20	5.2 Kwaliteit	40
		5.3 De kwaliteitsindex	41
4 Inrichten	23		
4.1 Duurzaamheid	23		
4.1.1 Inrichting	24		
4.1.2 Gebruik	25		
4.1.3 Beheerbaar	25		

Inleiding

1

Leiden is een kennisstad met een prachtige historische kern. Om de stad op beide kwaliteiten onderscheidend te laten zijn, is een kwalitatief hoogwaardige openbare ruimte belangrijk. Een prachtige historische binnenstad verdient immers een passende inrichting. Daarnaast is het belangrijk voor de hele stad dat het buiten goed toeven is. Hiervan profiteren niet alleen de bezoekers en de bewoners. Omdat kennis groeit waar mensen elkaar ontmoeten, heeft ook de kennisstad hier baat bij.

In het stedelijk proces ontbreken de documenten die de kaders voor het ontwikkelen, inrichten en beheren van de openbare ruimte beschrijven. Dat maakt het lastig om te sturen op de kwaliteit van de inrichting van de stad. In die lacune wordt voorzien door deze Kadernota kwaliteit openbare ruimte 2025 en het bijhorende Handboek kwaliteit openbare ruimte 2025.

Door meer samenhang te brengen in ontwerpambities, inrichtingsprincipes en beheer-afspraken verbetert de kwaliteit van de openbare ruimte en daarmee de verblijfswaarde. Deze beklijft alleen als deze uitgangspunten consequent over een lange periode in de hele

stad worden toegepast. Dat maakt naast standaardisatie, ook de duurzaamheid van de inrichting en van de toegepaste materialen een belangrijk uitgangspunt voor het ontwikkelen, inrichten en beheren van de openbare ruimte. Het vereist bovendien een zekere beginselvastheid in de toepassing van de Kadernota en het Handboek.

De Kadernota en het Handboek zijn praktische documenten, bedoeld om duidelijk te maken aan welke uitgangspunten de ontwikkeling, inrichting en het beheer van de openbare ruimte getoetst worden. De opzet van de Kadernota en het Handboek sluit aan bij de behoefte van de gebruikers. Er is gekozen voor een modulaire opzet die van grof naar fijn werkt. Omdat in de verschillende fasen van het stedelijke proces verschillende vragen relevant zijn, volgt de Kadernota de cyclus van ontwikkelen, inrichten en beheren.

Het praktische karakter van de Kadernota en het Handboek komt ook tot uitdrukking in de ambities van beide documenten. Om een rustige en samenhangende openbare ruimte te verwezenlijken, wordt bewust afgezien van geheel nieuwe concepten. De reden is dat het minstens 15 jaar zal duren om de gewenste eenheid te bereiken. Hoe beter de Kadernota en het Handboek erin slagen om met gebruik van bestaande materialen en meubilair het gewenste eindbeeld te vangen, des te sneller zal de rustige, samenhangende inrichting worden bereikt. De Kadernota en het Handboek sluiten dan ook aan bij de bestaande praktijk en maken daaruit keuzes die tot standaardisatie leiden.

De Kadernota heeft de ambitie om rust en samenhang te brengen met gelijkblijvende beheer- en onderhoudsbudgetten.

Samenvatting

Om de kwaliteit van de openbare ruimte te verbeteren is het belangrijk dat er meer rust en samenhang in de inrichting komt. Dit is een ambitie die alleen op de lange termijn te bereiken is. Het vereist een duurzame inrichting van openbare ruimte en het consequente gebruik van een beperkte selectie van hoogwaardige, gestandaardiseerde materialen. Bovendien moeten alle ingrepen in de openbare ruimte worden getoetst of ze aan de vastgestelde uitgangspunten voldoen.

Om tot die gewenste eenheid en samenhang te komen wordt de stad onderverdeeld in lijnen, gebieden en plekken die ieder op hun eigen manier moeten bijdragen aan een heldere structuur in de stad. Dit wordt uitgewerkt in deze Kadernota kwaliteit openbare ruimte 2025. Hoe die eenheid wordt vormgegeven is uitgewerkt in het bijhorende Handboek kwaliteit openbare ruimte 2025.

1.1 Het besluit over de Kadernota

De Kadernota beschrijft samen met het Handboek de kaders en inrichtingsprincipes voor het ontwikkelen, inrichten en beheren van de openbare ruimte. Het zijn geen vrijblijvende documenten. Door het besluit van de gemeenteraad vormen ze samen de nieuwe standaard waaraan ingrepen in de openbare ruimte moeten voldoen.

De gemeenteraad heeft de Kadernota op 26 januari 2012 vastgesteld. De gemeenteraad heeft daarvoor het volgende besluit genomen:

Besluit

de Kadernota kwaliteit openbare ruimte 2025 vast te stellen, waarin de volgende deelbesluiten zijn opgenomen:

1. alle ingrepen in de openbare ruimte worden getoetst aan de Kadernota kwaliteit openbare ruimte 2025. Daarbij worden de gevolgen voor de integrale kwaliteit van het ontwerp van de openbare ruimte getoetst en wordt de verblijfskwaliteit meegewogen;
2. de Kadernota kwaliteit openbare ruimte 2025 heeft een looptijd van 14 jaar;
3. standaardisatie en duurzaamheid zijn randvoorwaarden voor een rustige en samenhangende openbare ruimte;
4. de inrichting van de openbare ruimte is duurzaam. De inrichting heeft een lange levensduur en is goed te onderhouden;
5. in de hele stad wordt gebruik gemaakt van een beperkte selectie van inrichtings- en uitvoeringsprincipes en materialen;

6. voor de lijnen, gebieden en plekken in de stad gelden eigen uitgangspunten;
 7. afwijkingen conform de Kadernota zijn alleen mogelijk voor de uitzonderlijke plekken die in de kwaliteitenkaart zijn opgenomen en draagt het college op zorg te dragen voor de daarvoor noodzakelijke beheer- en onderhoudsgelden;
 8. het groen en blauwe netwerk in en rond de stad moet een robuuste structuur krijgen en moet met elkaar worden verbonden;
 9. het stelsel van ringen en radialen krijgt een samenhangende structuur door een gestandaardiseerde en herkenbare weginrichting;
 10. de openbare ruimte van de stad is op basis van gebruik en dichtheid verdeeld in vier gebieden:
 - a. het Bio Science Park;
 - b. het stationsgebied;
 - c. de binnenstad;
 - d. de mantel;
 die ieder een eigen set van inrichtings- en uitvoeringsprincipes en materialen hebben;
 11. de binnenstad is het gebied binnen de singels;
 12. in de stad zijn plekken aanwezig die zo uitzonderlijk zijn dat ze in hoge mate bijdragen aan de identiteit van Leiden. Deze uitzonderlijke plekken zijn aangegeven op de kwaliteitenkaart. Uitzonderlijke plekken volgen de inrichting van het gebied waarin ze liggen;
 13. er is sprake van gedifferentieerd beheer waarbij de kwaliteit van de openbare ruimte wordt beoordeeld op belevingswaarde, gebruikswaarde en toekomstwaarde;
 14. de kwaliteit van de lijnen, gebieden en plekken in de stad is voor de dichtheid en het gebruik vastgelegd in de kwaliteitenkaart die is opgebouwd uit:
 - a. de laag voor lijnen van de hoofd-automobielinfrastructuur van ringen, radialen en de wijkontsluitingswegen geordend naar gebruik;
 - b. de laag voor de lijnen van de groene en blauwe hoofdstructuur met daarin de verbindingspoorten van groene recreatieve routes met de omliggende groene gebieden: Kraaikade, Veenpolderpad, Hengelbrug, Broekweg, pont Rozenpad- Boterhuispolder, Zijlbrug, Spanjaardsbrug, Leiderdorpsebrug, Hoge Rijndijk, Heinekenpad, Grote Polderpad, Grote Polder, Vrouwenweg, Hofbrug, Rietpolderpad, Vlietweg, Brahmslaan-RWZ, Hoogkramerbrug, Trompweg, Velostrada, Veenwatering, Via A44, Haagse Schouw, Rhijnhofweg, knoop West, Wassenaarseweg, Nagtegaallaan, Rijnsburgerweg, Oegstgeesterweg, Haarlemmerweg en het Broekweg Viaduct;
 - c. de laag voor de gebieden geordend op de dichtheid van de bebouwing;
 - d. de laag van de plekken geordend naar het gebruik;
 15. de volgende nota's in te trekken de volgende nota's in te trekken: Structuurelementen in het kader van Grip op kwaliteit (RV 06.0039) (Leiden, 2006), Beleidsplan Openbare Verlichting (RV 03.0142), (Leiden, 2004), Buitenruimte Binnenstad. Eerste kader voor de inrichting van de openbare ruimte in de Leidse Binnenstad (Leiden 1995).
- Gedaan in de openbare raadsvergadering van 26 januari 2012,
- de Griffier, de Voorzitter,

Het stedelijke proces

2

Het voornemen om de kwaliteit van de openbare ruimte te verbeteren is een voornemen voor de lange termijn. Hoewel er op de korte termijn al veel winst te behalen is, door ontwerpen op hun kwaliteit te toetsen en dezelfde uitgangspunten te hanteren bij de inrichting en het beheer van de openbare ruimte, wordt het gewenste eindbeeld voor de stad pas over 30 tot 40 jaar bereikt. Pas dan is de inrichting van de laatste gebieden die nu zonder Kadernota of Handboek worden ingericht, versleten en rijp voor een herinrichting. Hoe de stad er op dat moment zal uitzien is afhankelijk van de inrichting van deze laatste gebieden en van de wijze waarop de stad in die 40 jaar is beheerd.

Een kwalitatief hoogwaardige inrichting is immers niet alleen afhankelijk van een goed ontwerp, de inrichting of de gebruikte materialen. Het gaat er ook om of het onderhoud en de handhaving tijdens de gebruiksfase kunnen worden betaald en of er beheer wordt gepleegd op een bij de locatie en inrichting passende wijze. Het beheer moet dan ook verankerd zijn in de

2 Algemeen:

- De openbare ruimte is duurzaam: heeft een lange levensduur en is goed te onderhouden;
- De kwaliteit van de openbare ruimte is alleen gegarandeerd als het onderhoud en de handhaving tijdens de gebruiksfase gefinancierd kunnen worden.

2.1 Kwaliteitstoets:

- Alle ingrepen in de openbare ruimte worden getoetst aan de Kadernota en het Handboek kwaliteit openbare ruimte;
- Bij een ingreep in de openbare ruimte worden de gevolgen voor de integrale kwaliteit van het ontwerp getoetst, en de verblijfskwaliteit wordt meegewogen.

werkwijze van de organisatie, de beheersystemen en de beheerbegroting. Daarvoor is het noodzakelijk dat het stedelijk proces van ontwikkelen, inrichten en beheren op orde is.

2.1 Kwaliteitstoets

Het opstellen van een Kadernota of Handboek is geen garantie dat de hierin vastgelegde principes in de toekomst zullen worden gebruikt. Het gebruik van deze instrumenten en de handhaving hiervan moet worden opgenomen in de werkprocessen. Van alle ingrepen in de openbare ruimte moet daarom worden getoetst of ze voldoen aan de voorgeschreven inrichtingsprincipes en materialen.

Het navolgen van de Kadernota of het Handboek leidt niet automatisch tot ontwerpen van voldoende kwaliteit. Kadernota, noch Handboek kan een goed ontwerp in woorden vangen. De toets van een ingreep in de openbare ruimte moet dan ook meer zijn dan het controleren of het voldoet aan de voorschriften uit de Kadernota of het Handboek: het moet een toets zijn op de integrale kwaliteit van het ontwerp. Daarbij gaat het om de afweging tussen functionaliteit, veiligheid en stedenbouwkundige kwaliteit. Uiteindelijk geeft de integrale kwaliteit van het ontwerp de doorslag, waarbij de verblijfskwaliteit van de ruimte wordt meegewogen.

Maar dit volstaat niet. Al deze inspanningen zijn alleen zinvol als er bovendien een strakke regie wordt gevoerd op alle ingrepen in de openbare ruimte. Als dat niet het geval is, zullen zonder respect voor het ontwerp, kleine en grotere ingrepen worden uitgevoerd in de openbare ruimte en zal van alles worden bijgeplaatst, waardoor een mooie inrichting geleidelijk achter een woud van paaltjes en ad hoc geplaatst meubilair verdwijnt.

2.2 De financiële verankering

De grootste besparing die door de Kadernota wordt bereikt, is de standaardisatie van processen, uitvoering en materialen. Er wordt veel tijd gewonnen in de voorbereiding van projecten als al duidelijk is wat er gemaakt moet worden en met welke materialen. Dat maakt vervolgens het dagelijks beheer en onderhoud efficiënter waardoor het tegen lagere kosten kan worden uitgevoerd. Deze besparing wordt ingezet om de investeringskosten voor meer kwaliteit mogelijk te maken.

Door de standaardisatie van de inrichting komen de beheerkosten voor een ontwerp overeen met de middelen die voor areaaluitbreidingen en in de onderhoudsbudgetten zijn

gereserveerd.¹ Er is een beperkt aantal uitzonderlijke plekken in de stad aangewezen², waar van de Kadernota en het Handboek kan worden afgeweken. Mogelijk wordt daar voor duurdere oplossingen (andere materialen, kwetsbaar ontwerp, hoger onderhoudsniveau) gekozen. Als dit het geval is, wordt dit expliciet in het besluit vermeld. De hogere beheerkosten die met het ontwerp samenhangen worden inzichtelijk gemaakt en geaccordeerd door de betrokken afdelingen. De beslissing om af te wijken wordt dan aan het college van Burgemeester en Wethouders voorgelegd. De benodigde budgetten worden voor aanvang van de uitvoering beschikbaar gesteld. Als voor een ontwerp extra beheergelden zijn gereserveerd, moeten die gelabeld zijn en aan het in stand houden van het desbetreffende ontwerp worden uitgegeven.

2.3 Beheersystemen

Om greep te houden op wat er in de openbare ruimte gebeurt, is een goed werkend beheersysteem essentieel. Het beheersysteem moet zijn bijgehouden zodat de organisatie weet in welke staat het aanwezige areaal verkeert en kan sturen op de gewenste kwaliteit.

Een goed beheersysteem en beheerproces alleen is niet voldoende. De gemeentelijke organisatie zal ook de financiële discipline moeten opbrengen om de openbare ruimte op voldoende niveau te laten onderhouden.³

¹ Het op orde houden van de beheersystemen en het respecteren van de randvoorwaarden die door dit instrument worden gesteld vragen om een ijzere discipline van de organisatie en het bestuur.

² Zie de afbeelding op pagina 19.

³ Beleidskader onderhoud kapitaalgoederen (Leiden, 2010) RV 10.0037.

2.3 Beheersystemen:

- Er moet een actueel beheersysteem bestaan dat de beheerders in staat stelt om het gewenste eindbeeld overeind te houden;
- De financiële discipline van de organisatie stelt de beheerders in staat om het gewenste eindbeeld overeind te houden.

Ontwikkelen

3

Bij een nieuwe ontwikkeling of bij herontwikkeling wordt gedefinieerd welke functies in de stad wenselijk zijn.¹ De mogelijkheden voor de openbare ruimte zijn afhankelijk van de plek in ruimtelijke structuur van de stad.

De ruimtelijke structuur van Leiden bestaat uit lijnen, gebieden en plekken. De lijnen vormen het netwerk van water en de wegen waarlangs de stad is gegroeid. In het netwerk van de lijnen hebben zich woon-, werk- en winkelgebieden ontwikkeld. Ook zijn er plekken ontstaan die belangrijk zijn voor de identiteit van de stad of een buurt. Om meer samenhang en rust in de openbare ruimte te krijgen, wordt de inrichting en het materiaal dat wordt toegepast voor de lijnen, gebieden, en plekken gestandaardiseerd. In het Handboek kwaliteit openbare ruimte 2025 is uitgewerkt welke variaties mogelijk zijn.

Hieronder wordt de indeling van de stad in lijnen, gebieden en plekken verder uitgewerkt.

3. Algemeen:

- De stad is opgebouwd uit lijnen, gebieden en plekken;
- Voor de lijnen, gebieden en plekken gelden uitgangspunten;
- In de hele stad wordt gebruik gemaakt van een beperkte selectie van inrichtings- en uitvoeringsprincipes en materialen.

¹ Begrippenlijst project BPS/Stedelijk proces: ontwikkelen is de eerste fase in het stedelijk proces, die gericht is op het definiëren van toekomstige c.q. herontwikkelen van bestaande functies.

3.1 Lijnen:

- Een samenhangende vormgeving van de lijnen moet bijdragen aan samenhang in de ruimtelijke structuur.

3.1 Lijnen

De ruimtelijke structuur van Leiden is bepaald door de lange doorgaande lijnen die de stad met haar omgeving verbinden. Deze vaak historische verbindingslijnen van watergangen en groenstructuren en delen van de hoofdverkeersstructuur, vormen een eigen functionele eenheid die de gebieden doorsnijdt. Die eigen functie heeft gevolgen voor de manier waarop de openbare ruimte van en langs de lijnen wordt ingericht.

De lijnen zijn ook belangrijke beeldbepalende elementen. Veel gebruikers baseren hun oordeel over de stad op de wijze waarop de stad zich langs de lijnen presenteert. Een samenhangende vormgeving van de lijnen draagt daarom veel bij aan de samenhang in de ruimtelijke structuur van de stad.

Een groene invulling langs de lijnen.

De groene en blauwe lijnen.

3.1.1 Groen en water:

- Het groene en blauwe netwerk is belangrijk voor de kwaliteit van de stedelijke ruimte;
- Door de klimaatverandering neemt het belang van het waterbergend vermogen van het groen en blauw toe;
- Het groene en blauwe netwerk in en rond de stad moet een robuuste structuur krijgen en met elkaar worden verbonden;

3.1.1 Groen en water

Voor de kwaliteit van de stedelijke ruimte zijn groen en water belangrijk. Dan gaat het niet alleen om de beleving van de ruimte, maar ook om de duurzaamheid van de inrichting. Het waterbergend vermogen van zowel groen als open water bij hevige regen wordt als gevolg van de klimaatveranderingen steeds belangrijker. Voor de kwaliteit van de openbare ruimte en vanwege de klimaatambities van de stad heeft de verankering van het groen en groenstructuren in de stedelijke ontwikkeling hoge prioriteit.

Door de toenemende gebruiksdruk op de openbare ruimte brokkelt de groene structuur nog steeds af. Bij de inpassing van wegen, parkeervakken, kabels, leidingen, wijkcontainers, transformatorstations, waterdoelstellingen enzovoorts worden te vaak oplossingen gekozen die ten koste gaan van het groen. Het gevolg is dat het groen inmiddels te weinig volume of samenhang heeft om nog structuur te geven aan de stad. Die structuur wordt hersteld door het groen en water beter en robuuster met elkaar en met het regionale groen rondom de stad te verbinden.² Daarvoor wordt het watersysteem van de groene singelrand, waterlopen en rivieren gebruikt, maar ook het groen langs de lanen en de stadsboulevards. Waar groene verbindingen ontbreken, worden ze hersteld of nieuw aangelegd.

3.2 Hoofdverkeersstructuur

Om de bereikbaarheid van de stad en de regio te vergroten worden de invalswegen, de zogenaamde radialen, verbonden door een samenhangend ringensysteem voor het autoverkeer. Bestaande wegen worden daarvoor aangepast en ingepast in de bestaande stad. Door de verschillen in de huidige profielen en inrichting vormen de ringen en radialen nog geen samenhangende structuur. De stad en de weggebruikers hebben wel behoefte aan die samenhang. Door een standaardisering van het wegontwerp wordt het straatbeeld niet alleen rustig en overzichtelijk, maar ook herkenbaar.

Stroomwegen, ringen en radialen; de hoofdinfrastructuur.

² Structuurvisie Leiden 2025 (Leiden, 2009) 11.

Dat maakt duidelijk op wat voor een soort weg de weggebruiker zich bevindt en welk gedrag daarbij hoort.³

3.3 Gebieden

De openbare ruimte van de stad is op basis van het gebruik en bouwstijlen ingedeeld in vier gebieden:

- het Bio Science Park;
- het stationsgebied;
- de binnenstad;
- de mantel.

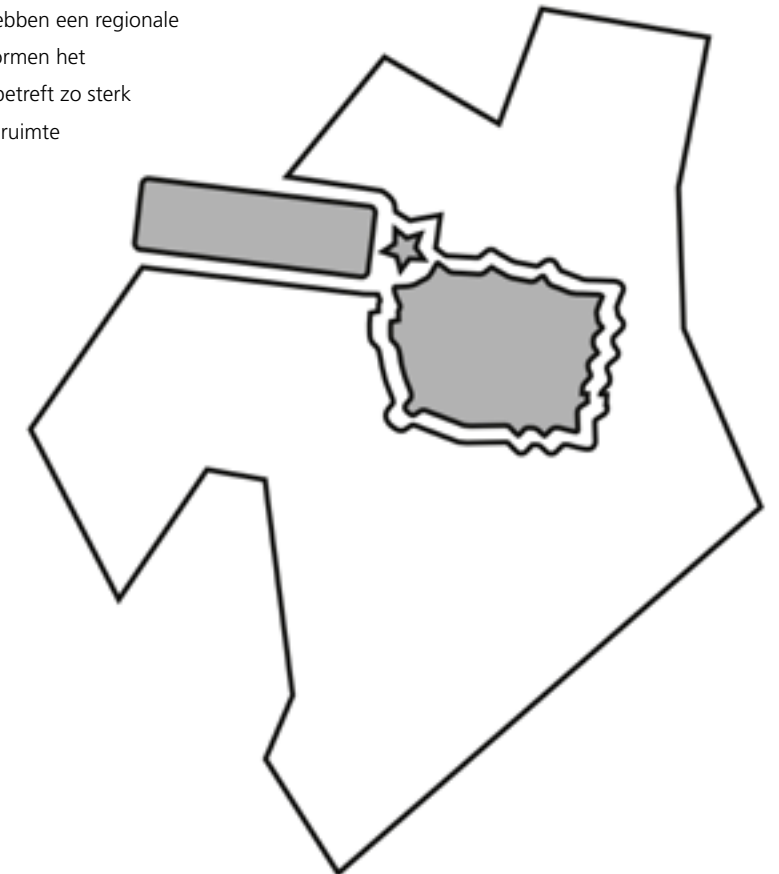
Het Bio Science Park, het stationsgebied en de binnenstad hebben een regionale functie. Deze gebieden kennen een hoge gebruiksdruk en vormen het visitekaartje van Leiden. Ze wijken wat gebruik en bouwstijl betreft zo sterk af van de rest van de stad dat de inrichting van de openbare ruimte hierop is aangepast.

De openbare ruimte in de mantel wordt hoofdzakelijk gebruikt door mensen die in het betreffende gebied wonen of werken. Het zijn voornamelijk woongebieden of bedrijventerreinen. De betekenis en het gebruik van de openbare ruimte reikt niet verder dan het gebied zelf en er is sprake van een "normale" gebruiksdruk. Het overgrote deel van de openbare ruimte van de stad valt onder de mantel.

³ VerkeersVeiligheidsActieplan Gemeente Leiden (Leiden, 1999) 6.

3.3 Gebieden:

- De gebieden worden op basis van functie en gebruik onderverdeeld in: het Bio Science Park, het stationsgebied, de binnenstad en de mantel.

3.3.1 De Zuidelijke Schil:

- De inrichting van de openbare ruimte van de zuidelijke schil ondersteunt het karakter van het beschermde stadsgezicht.

3.3.2 Binnenstad:

- De binnenstad is het gebied binnen de singels;
- De inrichting van de openbare ruimte versterkt de historische kwaliteit van de binnenstad;
- De binnenstad heeft één eigen, hoogwaardige en duurzame inrichting;
- De inrichting van de binnenstad is gebaseerd op de principes van Binnenste Beter, zoals uitgewerkt in het Handboek kwaliteit openbare ruimte 2025;

3.3.1 De Zuidelijke Schil

Delen van de mantel zijn aangewezen als beschermd stadsgezicht.⁴ Het gaat dan om wat de "Zuidelijke Schil" wordt genoemd: (delen van) Vreewijk, de Professorenwijk, de Burgemeesterswijk, Tuinstadwijk en de Rijndijkbuurt. Er is alle reden om te kijken hoe de openbare ruimte het karakter van dat gebied kan versterken. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de standaard materialen zoals die in de Handboek kwaliteit openbare ruimte 2025 zijn voorgeschreven.

3.3.2 Binnenstad

De historische binnenstad van Leiden heeft een hoge kwaliteit. De inrichting van de openbare ruimte sluit daarbij aan en versterkt dit. Het hele gebied van de binnenstad inclusief de singels is aangewezen als beschermd stadsgezicht.⁵ Grote delen van de binnenstad hebben dankzij het project Binnenste Beter een eigen inrichting gekregen die het unieke karakter van de historische binnenstad ondersteunt.⁶ In het besluit over het Programma Binnenstad⁷ is vastgelegd dat de verblijfskwaliteit van de openbare ruimte in de binnenstad verder verbeterd moet worden door opnieuw de kaders voor de inrichting vast te leggen.

Net als in het Programma Binnenstad en de Structuurvisie Leiden 2025 legt de Kadernota de grens van de Binnenstad bij de singels. Binnen dit gebied gelden de uitgangspunten voor de inrichting zoals die zijn geformuleerd in het programma Binnenste Beter. Er zijn echter twee belangrijke verschillen: er zijn niet meer drie profielen, maar slechts één profiel voor de stadsvloer van de binnenstad. Dat profiel is gebaseerd op de

⁴ In 2010.

⁵ In 1982.

⁶ *Buitenruimte Binnenstad. Een eerste kader voor de inrichting van de openbare ruimte in de Leidse Binnenstad (Leiden 1995). Dit programma heeft een looptijd van ongeveer 15 jaar gehad en betekende een enorme kwaliteitsverbetering voor de inrichting van de openbare ruimte in de binnenstad. Het project had een zo grote uitstraling dat de principes van de Binnenste Beter ook buiten het oorspronkelijke project gebied zijn toegepast.*

⁷ *Zie het Programma Binnenstad (Leiden, 2009) 32 en het Uitvoeringsprogramma Programma Binnenstad (Leiden, 2009).*

Historische kernen en lijnen.

- Voor de drie historische kernen van de binnenstad wordt onderzocht hoe de inrichting gebaseerd op Binnenste Beter het karakter van deze gebieden verder kan ondersteunen;
- Onderzocht wordt hoe de dragende structuur van de historische dijken meer samenhang kunnen krijgen.

De plekken in Leiden.

uitgangspunten zoals die voor Binnenste Beter werden geformuleerd voor de “Stad aan het water”. De plekken die in het kader van de “Rustieke stad” met Luikse keien zijn ingericht worden aangewezen als uitzonderlijke plekken (dat wil zeggen dat daar waar kasseien liggen rond de twee grote kerken, deze worden gehandhaafd). De inrichting van de “Actieve stad” zal op termijn verdwijnen.

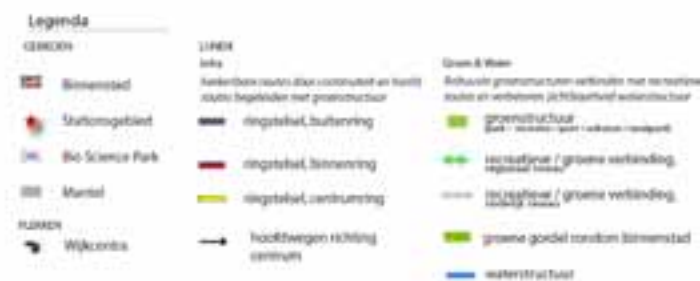
Het andere belangrijke verschil zit in de wens om te onderzoeken hoe binnen het palet van Binnenste Beter, de inrichting van de openbare ruimte de grote historische kwaliteit van de binnenstad nog beter tot zijn recht kan laten komen. Daarbij gaat de aandacht vooral uit naar de oude historische kernen van Leiden en de dragende dijken: respectievelijk de Pieterswijk, Pancras en Marewijk en de Haarlemmerstraat en de Breestraat die over hun volle lengte bekeken zullen worden.

15 Jaar Binnenste Beter laat zien dat het lastig is om een duurdere en, op onderdelen, kwetsbare inrichting in stand te houden. Het onderstreept het belang van het Stedelijk Proces en van een duurzame en robuuste inrichting.

3.4 Plekken

Ten slotte zijn er overal in de stad plekken te vinden die zo uitzonderlijk zijn, dat ze in hoge mate bijdragen aan de identiteit van Leiden. Verschillende groepen gebruiken deze ruimten. Ze ontmoeten elkaar of eigenen zich de ruimte tijdelijk toe. Dergelijke plekken volgen de inrichting van het gebied waarin ze liggen, maar zijn zo uniek, afwijkend of zo belangrijk voor zoveel verschillende doelgroepen, dat soms niet kan worden volstaan met het gebruik of het combineren van standaardoplossingen. Goed beargumenteerd mag op deze plekken op details van de standaard worden afgeweken.

Doorgaans gaat het om plekken met grote cultuurhistorische waarde, pleinen, parken en soms ook hele winkelstraten of een wijkcentrum. Kenmerkend voor de plekken is dat ze een verblijfsfunctie hebben. Dat kan aanleiding zijn om te kiezen voor een hoge inrichtings- en beheerskwaliteit die past bij de plek.

3.4 Plekken:

- Uitzonderlijke plekken volgen de inrichting van het gebied waarin ze liggen;
- Onder voorwaarden kan op details van de standaard uit het Handboek kwaliteit openbare ruimte worden afgeweken;
- Het college besluit het beheerbudget te verhogen als een ontwerp leidt tot hogere kosten voor inrichting en beheer;
- Criteria:
 - Intensief gebruik van de openbare ruimte;
 - Afwijkend gebruik van de openbare ruimte;
 - De betekenis van de plek is wijk- of zelfs stadsoverstijgend;
 - De plek is een icoon voor de stad;
 - De plek heeft een verblijfsfunctie en nodigt uit tot ontmoeting;
 - De plek heeft uitzonderlijke cultuurhistorische waarde;

Visiekaart inrichting openbare ruimte

Inrichten

4

In de inrichtingsfase worden nieuwe functies of functiewijzigingen in bestaand gebied gerealiseerd.¹

In dit hoofdstuk worden op hoofdlijnen de eisen voor de inrichting van de lijnen, gebieden en plekken uitgewerkt.

4. Algemeen:

- Een ingreep in de inrichting is een investering in de toekomst; die pleit voor standaardisatie en duurzaamheid.

4.1 Duurzaamheid:

- De inrichting is duurzaam;
- De inrichting heeft een lange levensduur, is eenvoudig, goed te beheren en gebruikt duurzame en kwalitatief goede oplossingen die zich in de praktijk hebben bewezen;
- Nieuwe materialen en inrichtingsprofielen worden slechts met de grootste terughoudendheid toegepast.

Een ingreep in de inrichting van de openbare ruimte is een investering in de toekomst.

Bij een gemiddelde levensduur van 25 jaar voor een inrichting heeft de stad 25 jaar voor- of nadeel van een ontwerp. Bij een slecht ontwerp betekent dat 25 jaar ergernis, ongelukken, lapwerk en kosten. Dat pleit voor duurzaamheid en standaardisatie bij de inrichting van de openbare ruimte en de keuze van materialen. Bovendien moeten deze uitgangpunten gedurende een lagere periode consequent worden volgehouden.

4.1 Duurzaamheid

Door vooraf rekening te houden met de duurzaamheid van de inrichting, het gebruik en het beheer ontstaat er een openbare ruimte met een lange levensduur die goed te onderhouden is. Daarvoor is een goede afstemming tussen ontwerpers en beheerders nodig, net als een vakkundige uitvoering. Dit samenspel leidt tot de toepassing van eenvoudige, goed beheerbare en kwalitatief goede oplossingen die zich in de praktijk hebben bewezen.

¹ Begrippenlijst project BPS/Stedelijk proces: de tweede fase in het stedelijk proces die gericht is op het realiseren van toekomstige functies c.q. realiseren van functie wijzigingen in bestaand gebied.

Nieuwe materialen en inrichtingsprofielen worden slechts met de grootste terughoudendheid toegepast. Ad-hoc maatregelen zijn uit den boze.

4.1.1 Inrichting

Duurzaamheid wordt onder meer bereikt door bij de inrichting te zoeken naar een tijdloze inrichting. Die tijdloosheid wordt gezocht door, bij de vormgeving van de openbare ruimte, rekening te houden met de identiteit van de plek in de stad en de aangrenzende bebouwing. Dat kan op veel manieren en daarom wordt bij elk ontwerp een toelichting geleverd waarin wordt uitgewerkt hoe de openbare ruimte zich tot de gebouwde omgeving verhoudt. Daarmee wordt dit onderwerp expliciet gemaakt en daarmee bespreekbaar.

Een duurzame inrichting anticipeert op veranderingen in het gebruik die consequenties hebben voor inrichting; zoals de vergrijzing van de bevolking de klimaatverandering en voortschrijdende mechanisering van het beheer. Omdat niet alle veranderingen te voorzien zijn, is de inrichting van de ruimte veelzijdig en geschikt voor multifunctioneel gebruik. Dat wordt bereikt door de ruimte eenvoudig, robuust en zoveel mogelijk obstakelvrij in te richten. In een dichtbebouwde stad als Leiden is dat een belangrijke kwaliteit.

Het is echter bijzonder moeilijk om een veelzijdige en flexibele openbare ruimte te realiseren en in stand te houden. De claims op de openbare ruimte zijn enorm. Naast de wensen van

allerlei gebruikers zijn er bijvoorbeeld ook nog genormeerde claims voor de rijweg, het trottoir, parkeerplekken en speelplekken. Daarom wordt al in het ontwerp gestuurd op een leeg, overzichtelijk en flexibel eindbeeld: een eenduidig straatprofiel, geen onnodige paaltjes, verkeersborden, transformator- en schakelkasten. Dat wat wel gewenst is, een boomstructuur bijvoorbeeld, moet voldoende kwaliteit kunnen hebben om structuur te geven.

4.1.2 Gebruik

Bij de inrichting van de openbare ruimte is er speciale aandacht voor de meest kwetsbare gebruikers: de ouderen, de mindervaliden en de kinderen. Dat geldt voor de gehele stad, maar rond de verzorgingscentra, de ziekenhuizen, de scholen en voor de fiets- en looproutes wordt een extra inspanning gevraagd in het ontwerp.

Anticiperend op de vergrijzing zijn er in de mantel zeven woonservicezones benoemd: Kopermolen, Stevensbloem, Luifelbaan, Wagnerplein, Kooiplein, Diamantlaan en zorgcentrum Roomburg.² De inrichting van de openbare ruimte in en rond de woon-servicezones houdt rekening met de oudere bevolking. Meer dan elders zal het ontwerp van deze ruimte moeten resulteren in logisch ingerichte, goed begaanbare voetgangersgebieden zonder hinderlijke obstakels, maar wel met bijvoorbeeld voldoende bankjes. Obstakels en niveauverschillen worden zo veel mogelijk weggenomen om de openbare ruimte goed begaanbaar te maken voor rollators en rolstoelen, maar ook de stroefheid van het wegdek, het afschot van het trottoir en het ontwerp van de geleidestroken voor slechtzienden stellen eisen aan het ontwerp.

Kinderen moeten buiten kunnen spelen in een verkeersveilige omgeving. Als dat niet op de straat of de stoep kan, worden speelplekken ingericht. Groen is niet alleen kijkgroen, er is ook groen waarin gespeeld kan worden.

4.1.3 Beheerbaar

Beheerbaar wordt hier ruim opgevat. Het is immers niet alleen belangrijk dat het dagelijks beheer goed uitgevoerd kan worden, ook de veiligheid is belangrijk.

Het dagelijks beheer van de openbare ruimte en de handhaving ervan is mensenwerk en daarom kostbaar. De beheerkosten kunnen worden beperkt door zó te ontwerpen dat het beheer zo efficiënt mogelijk en machinaal kan worden uitgevoerd. Dat vraagt een goed ontwerp en goede afstemming met de beheerders.

² *Structuurvisie Leiden 2025 (Leiden, 2209) 36, Nota winkelen, wonen, welzijn en zorg (Leiden, 2009). RV09.0053.*

4.1.2 Gebruik:

- Bij de inrichting is er speciale aandacht voor de meest kwetsbare gebruikers: de ouderen, de mindervaliden en de kinderen;
- Er zijn veilige en goed begaanbare fiets- en looproutes rond verzorgingscentra, de ziekenhuizen en de scholen;
- De inrichting van de openbare ruimte rond de woon-servicecentra is aangepast aan de oudere bevolking: voldoende bankjes, weinig obstakels, en goed begaanbaar voor rollators en rolstoelen;
- Kinderen moeten veilig buiten kunnen spelen;
- Groen is niet alleen kijkgroen, er is groen waarin gespeeld kan worden.

4.1.3 Beheerbaar

- De inrichting houdt rekening met de toenemende mechanisering van de beheerwerkzaamheden;
- Het inzamelsysteem is afhankelijk van de straatinrichting: de voorkeursvolgorde voor de inzamelmiddelen moet gerespecteerd worden;
- De inrichting moet veilig zijn;
- Bij de inrichting wordt rekening gehouden met handhaving en handhaafbaarheid. De extra kosten voor handhaving worden meegenomen in de beheerkosten;
- Het onderhoud van de openbare ruimte voldoet aan de wettelijke eisen die aan de wegbeheerder worden gesteld, en kapitaalvernietiging wordt vermeden.

Bij het beheer rukt de mechanisering op. Bij de straatreiniging is machinaal reinigen de norm, maar ook het straatwerk wordt steeds vaker machinaal uitgevoerd. Veiligheid en techniek stellen eisen aan de straatinrichting. Dat geldt ook voor het inzamelsysteem. De straatprofielen, de gekozen materialen en het meubilair houden daar rekening mee. Daarom wordt de voorkeursvolgorde van inzamelmiddelen die voor afval is vastgesteld gerespecteerd.³

De openbare ruimte van Leiden moet veilig zijn. Dat begint bij het voorkómen van gevoelens van sociale onveiligheid. Het is een belangrijk aandachtspunt bij het ontwerp en beheer van de openbare ruimte. In het ontwerp worden “enge” plekken voorkomen door hier bijvoorbeeld bij de plaatsing van de openbare straatverlichting rekening mee te houden.

Maar er is ook de fysieke veiligheid. De stad moet goed bereikbaar zijn voor de nooddiensten. Verkeerd gebruik van de openbare ruimte (verkeerd geparkeerde auto's, illegale terrassen en straatreclame) leidt tot onveilige situaties en daar moet tegen worden opgetreden. Bovendien is het funest voor het zo zorgvuldig nagestreefde kwalitatief hoorwaardige straatbeeld. Er zijn dan twee opties:

- handhavend optreden. Handhaving, controle en toezicht zijn buitengewoon arbeidsintensief en kosten veel geld. Er op vertrouwen dat het wel goed komt met de handhaving na oplevering van een project is niet genoeg;

³ Scenario's voor afvalinzamelsystemen, (Leiden, 2010). B&W 10.0341.

- als het budget voor handhaving niet geregeld wordt, is de andere optie dat er fysieke oplossingen worden gezocht die het ongewenste gedrag onmogelijk moeten maken. Dat kan, maar dit levert zelden een geslaagd eindbeeld op.

Ook achterstallig onderhoud van de gemeentelijke infrastructuur leidt tot onveilige situaties. Daarom moet de infrastructuur voldoen aan de eisen die wettelijk aan een wegbeheerder gesteld worden. Kapitaalvernietiging door achterstallig onderhoud is onacceptabel.⁴

4.2 Standaardisatie

Standaardisatie maakt het mogelijk om vooraf een selectie te maken van mooie, robuuste, goed verkrijgbare en goed te repareren materialen die toegepast kunnen worden in de hele stad. Bij die selectie wegen milieudoelstellingen en de duurzaamheid van de materialen (lange levenscyclus, kleurecht, niet-milieuschadelijk geproduceerd⁵ en goed schoon te houden) mee. Voor het straatmeubilair worden tijdloze modellen met een sobere uitstraling toegepast. Voor een echt kwalitatief hoogwaardige ruimte is tot slot vakwerk en goed toezicht bij de uitvoering essentieel.

De eenheid van inrichtingsprincipes en materiaalgebruik maakt het straatbeeld rustig. Ook wordt schaalvoordeel mogelijk bij de aanschaf. Ten slotte wordt de kapitaalvernietiging voorkomen die gepaard gaat bij de ad-hockeuzes die zo kenmerkend zijn voor een projectgebonden benadering van de stad.

⁴ Het zogenaamde R-niveau. Raadsbesluit rv 04001 “Wikken over Wegen”.

⁵ Zonder uitstoot voor schadelijke emissies.

4.2 Standaardisatie:

- Er wordt slechts een beperkte selectie van mooie, robuuste, goed verkrijgbare en goed te repareren materialen toegepast in de hele stad;
- De materialen zijn duurzaam (lange levenscyclus, kleurecht, niet-milieuschadelijk geproduceerd en goed schoon te houden);
- Het straatmeubilair is tijdloos en heeft een sobere uitstraling;
- Goed vakwerk en toezicht bij de uitvoering zijn essentieel;
- In de openbare ruimte wordt onderscheid gemaakt in structuurdragers: het water, groen, de stadsvloer en de verlichting;
- Omdat een samenhangende structuur van de kwaliteit van de openbare ruimte hoge prioriteit heeft, ligt de nadruk met name op inrichtingsprincipes voor de structuurdragers;
- Voor de weginrichting wordt aangesloten bij het principe van de wegategorisering;
- Bij een ontwerp van de inrichting geeft de kwaliteit van het integrale ontwerp de doorslag;
- Het aantal borden, paaltjes, drempels en andere regulerende maatregelen wordt tot het wettelijke minimum teruggebracht;
- Het meubilair is functioneel, ingetogen vormgegeven en goed beheerbaar;
- Er is eenheid in vormgeving en uitstraling;
- De uitstraling van materialen is eerlijk.

De kwaliteit van de inrichting van de openbare ruimte wordt in hoge mate bepaald door de kwaliteit van de structuurdragers: het water, groen, de stadsvloer en de verlichting. Hoewel de kwaliteit, de eenheid van het gebruikte straatmeubilair en de aantallen waarin dit wordt geplaatst in hoge mate bijdragen aan de beeldkwaliteit is meubilair makkelijker te plaatsen en te verwijderen en is het lange-termijneffect op het stadsbeeld veel vluchtiger. Omdat een samenhangende structuur voor de kwaliteit van de openbare ruimte hogere prioriteit heeft, ligt het accent in deze kadernota met name op inrichtingsprincipes voor de structuurdragers.

Een belangrijk principe bij de standaardisering van de inrichting van het straatbeeld is de indeling van het wegennet in wegcategorieën.⁶ Vanuit de gedachte dat een herkenbare inrichting gedrag beïnvloedt en de verkeersveiligheid bevordert, zijn de wegen onderverdeeld in categorieën⁷ die elk een eigen ontwerp en inrichting hebben. Dat maakt de inrichtingsprincipes van de wegategorisering⁸ het uitgangspunt voor de weginrichting. Voor de kwalitatief hoogwaardige inrichting is uiteraard meer nodig en wordt getoetst op een goede afweging tussen functionaliteit, veiligheid en stedenbouwkundige kwaliteit. Door een herkenbare inrichting consequent toe te passen, wordt het mogelijk om de wildgroei aan borden, paaltjes, drempels en andere regulerende maatregelen tot het wettelijke minimum terug te brengen.

Objecten in de openbare ruimte moeten het samenhangende en rustige straatbeeld ondersteunen. Daarom is voor een familie van functioneel en ingetogen straatmeubilair gekozen, met een grote eenheid in vormgeving en uitstraling. In verband met de duurzaamheid en efficiënt beheer wordt een beperkt aantal materialen toegepast die getoetst zijn aan duurzaamheid, functionaliteit en beheerbaarheid. De uitstraling van de materialen is tijdloos, ingetogen en eerlijk: hout is hout, metaal is metaal en natuursteen is natuursteen.

Welk meubilair wordt toegepast in het Bio Science Park, het stationsgebied, de binnenstad en de mantel wordt in het Handboek kwaliteit openbare ruimte uitgewerkt.

⁶ Voor Leiden is het kaderstellende document over de verkeersveiligheid het Verkeers Veiligheids Actieplan van 14 december 1999. Het is een uitwerking van het Startprogramma Duurzaam Veilig uit 1997. Dit is later nogmaals bevestigd in de Kadernota Bereikbaarheid (Leiden, 2009).

⁷ Stroomweg, gebiedsontsluitingsweg of erftoegangsweg, voor een overzicht zie CROW publicatie 844.

⁸ CROW publicatie 844.

4.3 Inrichtingsprincipes voor de lijnen

Lijnen van water, groen en wegen doorsnijden de gebieden. Als er eenheid is in de inrichting van deze lijnen draagt dat veel bij aan een samenhangend beeld van de stad.

4.3.1 Beleefbaar water

Water heeft onmiskenbaar invloed op de kwaliteit van de ruimte. Deze ruimtelijke kwaliteit blijft onbenut, als er geen relatie is tussen de inrichting ervan en met de rest van de openbare ruimte. Daarom is er zo veel mogelijk openbaar toegankelijke verblijfsruimte aan ten minste één oever. Omdat de stad in toenemende mate vanaf het water wordt beleefd, is er volop gelegenheid om pleziervaartuigen aan te meren. De kades hebben dankzij hun bomen een groen karakter. De overige oevers hebben een groene en bij voorkeur natuurvriendelijke inrichting, zeker als de oever samenvalt met de ecologische hoofdstructuur.

4.3 Inrichtingsprincipes voor de lijnen:

- Er is een eenheid en samenhang in de inrichting van de lijnen.

4.3.1 Beleefbaar water:

- Water is ten minste vanaf één oever openbaar toegankelijk;
- Er is volop gelegenheid tot het afmeren van recreatie vaartuigen;
- De kades hebben bomen;
- De overige oevers hebben een groene en bij voorkeur ecologische inrichting, zeker als de oever samenvalt met de ecologische hoofdstructuur;
- Inrichtingsprincipes oevers:
 - De oevers zijn toegankelijk en worden betrokken bij de openbare ruimte;
 - De oevers en kades inrichten voor recreatie en verblijf;
 - Er wordt zorgvuldig omgegaan met de relatie tussen de openbare ruimte en de bebouwing;
 - In de ecologische hoofdstructuur worden groen en natuurvriendelijke oevers toegepast.

4.3.3 Hoofdinfrastructuur:

- Inrichtingsprincipes binnenring:
 - Evenwicht tussen verblijfsfunctie, met ruimte voor fietsers en voetgangers en stroomfunctie van gemotoriseerd verkeer;
 - Het straatprofiel van de binnenring is minimaal 25 à 30 meter;
 - Laanprofiel als basis: rijbaan geflankeerd door bomenrijen en vrijliggende fietspaden en trottoirs (eventueel met middenberm);
 - Ring is herkenbaar door continuïteit in vormgeving en consequent toepassen van repeterende specifieke verlichtingsmasten over de gehele ring;
 - Eerste-grootte-bomen;
 - Gevarieerd programma tussen de plinten;
 - Relatie tussen de (plint)bebouwing en de straat;
- Inrichtingsprincipes radialen:
 - Evenwicht tussen verblijfsfunctie, ruimte voor fietsers en voetgangers en stroomfunctie van gemotoriseerd verkeer;
 - Langsprofiel als basis, geflankeerd door zijbermen en trottoirs;
 - Symmetrisch profiel;
 - Robuuste bomen (eerste-grootte-bomen) in de berm;
 - Gevarieerd programma in de plinten.

4.3.2 Robuuste bomen

De groene drager van de ecologische hoofdstructuur bestaat op dit moment uit losse groenelementen zonder samenhang. Deze losse elementen worden uitgebouwd tot een robuuste hoogwaardige groenstructuur. Water, oevers, bomen, bermen en het aanwezige groen in en langs de hoofdstructuren spelen hierbij een hoofdrol. Waar de ecologische hoofdstructuur samenvalt met de verkeershoofdstructuren⁹, de groene recreatieve routes¹⁰ of het water wordt boven en onder de grond voldoende ruimte gereserveerd voor volgroeide bomen.

4.3.3 Hoofdverkeersstructuur

Omdat er geen ruimte is voor een geheel nieuwe verkeersstructuur en vooral bestaande wegen worden aangepast, is het consequente gebruik van dezelfde inrichtingsprincipes wezenlijk voor een samenhangend beeld.

De binnenring is een belangrijke drager voor de verkeersafwikkeling, maar is bovendien een beeldbepalende structuurdrager op stadsniveau. De binnenring dient enerzijds in te gaan op de wisselende context van de verschillende wijken, maar tegelijkertijd is het belangrijk om aan de hele binnenring eenheid en herkenbaarheid mee te geven. Het gewenste profiel bestaat uit een dubbele rij¹¹ bomen. De continuïteit wordt ondersteund door repeterende specifieke lichtmasten over de hele ring.

Hoewel de radialen een structurerende werking hebben, is er nu geen eenduidig profiel dat deze wegen typeert. Ze doorkruisen veelal de oudere stadswijken met verschillende profielen en verkeersintensiteiten. Sommige radialen zijn van oorsprong historische invalswegen, andere wegen hebben een parallelweg die niet meer weg te denken is. Functioneel volgen de radialen en ringen de inrichtingsprincipes van de wegcategorisering, maar misschien nog meer dan bij de ringen geldt dat naast de stroomfunctie de verblijfsfunctie van de ruimte belangrijk is. Er is een evenwicht tussen de verblijfsfunctie met ruimte voor fietsers en voetgangers en de stroomfunctie voor het gemotoriseerde verkeer. Ook voor de radialen is het laanprofiel¹² met robuuste bomen in de (midden)berm het uitgangspunt. De wegen hebben een symmetrisch profiel met óf een parallelweg óf een vrijliggend fietspad.

⁹ Deze nadruk op een kwalitatief hoogwaardig boomstructuur wordt uitgewerkt in *Kaderstelling Bomenbeleid 2004-2014 (Leiden, 2003)*. B&W 03.0363.

¹⁰ *Structuurvisie Leiden 2010-2015 (Leiden, 2010)* 11.

¹¹ *Robuuste bomen (eerste-grootte-bomen)*.

¹² *Eerste en tweede-grootte-bomen*.

4.3.4 Historische lijnen

Voor de historische toevoerwegen, de wegen die vanuit de omliggende gebieden naar de voormalige stadspoorten leidden, wordt de mogelijkheid opengehouden om af te wijken van de standaard inrichting, waarbij dan wordt aangesloten bij de materialen die in het handboek voor de binnenstad zijn benoemd.

4.3.5 Verlichting als een drager voor beeldkwaliteit

De verlichting is reeds gestandaardiseerd. Er is gekozen¹³ voor een modulair opgebouwde familie van verlichtingsystemen waarmee zowel verblijfsgebieden als de verkeerskundige hoofdstructuur kunnen worden bediend. Er kan binnen het voorgestelde assortiment per wijk worden gevarieerd. Dit wordt uitgewerkt in het Handboek. Variatie per straat is niet mogelijk. In de binnenstad is de gietijzeren, historiserende "Leidse Lantaarn" de standaard.

¹³ Bij het opstellen van *Beleidsplan Openbare Verlichting (Leiden, 2004)* heeft het College advies gevraagd over de mogelijkheden om toegepaste armaturen wegens hun de "goedkope uitstraling" te vervangen. Dit heeft geleid tot een advies dat met het beleidsplan openbare verlichting is vastgesteld.

4.3.4 Inrichtingsprincipes voor de historische lijnen:

- Voor de historische lijnen wordt de mogelijkheid opengelaten om af te wijken van de standaard inrichting van het gebied en sluit dan aan bij de inrichting voor de binnenstad.

4.3.5 Verlichting als een drager voor beeldkwaliteit:

- De verlichting is gestandaardiseerd tot één familie. Welk type verlichting wordt toegepast, is uitgewerkt in het Handboek kwaliteit openbare ruimte 2025.

4.4 Inrichtingsprincipes gebieden:

- De openbare ruimte in de gebieden is verblijfsgebied waar de auto te gast is, de inrichting ondersteunt dit;
- De verblijfskwaliteit voor fietsers, voetgangers, recreatie en spel heeft een prominente plek bij de inrichting;
- Veilige aaneengesloten fietsroutes van en naar het basis- en voortgezet onderwijs hebben een hoge prioriteit;
- Fietsvoorzieningen worden ingebed in andere ontwikkelingen.

4.4.1 Samenhang in de stadsvloer:

- Voor de stadsvloer gelden de inrichtingsprincipes van de wegategorisering en worden verkeersregulerende maatregelen tot het wettelijke minimum beperkt;
- De verblijfskwaliteit van de ruimte is belangrijk bij het ontwerp van de inrichting;
- In een afweging tussen betonstraatklinkers en gebakken materiaal heeft het gebakken materiaal de voorkeur.

Een goed voorbeeld van kleurechtheid is deze combinatie van gebakken straatklinkers en straatklinkers van beton. De klinkers van beton verliezen hun kleur.

4.4 Inrichtingsprincipes gebieden

De uitgangspunten die onder de paragraaf Lijnen geformuleerd zijn voor water, groen, verlichting en meubilair zijn ook van toepassing op de lijnen die door de gebieden lopen.

De openbare ruimte in de gebieden is vooral verblijfsruimte waar de auto te gast is. De inrichting ondersteunt dit. De verblijfskwaliteit voor fietsers, voetgangers, recreatie en spel krijgt een prominente plek bij de inrichting. Veilige, aaneengesloten fietsverbindingen en met name de fietsroutes van en naar het basis- en voortgezet onderwijs, hebben daarbij een hoge prioriteit. Fietsvoorzieningen worden ingebed in andere ingrepen in de ruimte.¹⁴

In het Handboek kwaliteit openbare ruimte 2025 zijn de bijhorende inrichtingseisen en -profielen vastgelegd.

4.4.1 Samenhang in de stadsvloer

Voor de stadsvloer in de gebieden gelden de inrichtingsprincipes van de wegategorisering en kunnen verkeersregulerende maatregelen tot het wettelijke minimum worden beperkt. Zeker voor de gebieden geldt dat de verblijfskwaliteit van de ruimte belangrijk is bij de beoordeling van het ontwerp van de stadsvloer.

Als gevolg van de wegategorisering worden de gebiedsontsluitingswegen¹⁵ in asfalt en erftoegangswegen in elementenverharding uitgevoerd.¹⁶ Het is een inrichting die vrijwel in de hele stad al gerealiseerd is, maar die verder geoptimaliseerd moet worden. Dit gebeurt onder meer door de verharding, zolang deze niet in zijn geheel wordt vervangen, bij herstelwerkzaamheden te repareren met hetzelfde materiaal en in dezelfde kleurstelling als de rest van de verharding.

In een afweging tussen betonklinkers en gebakken klinkers heeft het gebakken materiaal de voorkeur. Gebakken materiaal onderscheidt zich van betonklinkers door kleurechtheid, waardoor het gewenste beeld van het ontwerp niet verloren gaat. Bovendien is de betonklinker minder duurzaam dan het gebakken materiaal dat beter kan worden hergebruikt. Voorwaarde voor duurzaamheid en hergebruik is wel een duurzame inrichting die rekening houdt met de eigenschappen van de duurzame gebakken klinker.

¹⁴ Kadernota Bereikbaarheid (Leiden, 2009) 15.

¹⁵ Wegen van 70 tot 50 km per uur

¹⁶ Nota Asfalt of klinkers (Leiden, 1997).

In delen van de stad waar sprake is van wateroverlast, moet het wegprofiel voldoende waterbergend vermogen hebben. Enerzijds om wateroverlast in de woningen te voorkomen en anderzijds om de regenwaterstromen naar het oppervlaktewater te leiden.

4.4.2 Parkeren

De parkeerwens drukt een stevige stempel op de verblijfskwaliteit van de openbare ruimte. Grote delen van de stad zijn niet berekend op het huidige autobezit en door de hoge parkeerdruk komen het groen, speelplekken en bankjes in het gedrang. Daarom is het belangrijk dat er bij gebouwen op of onder eigen grond geparkeerd wordt, in plaats van op de straat. Die parkeereis wordt geregeld in de beleidsregels voor de Leidse parkeernormen.¹⁷

4.4.3 Inrichtingsprincipes voor de binnenstad

De overheersende kleur in de binnenstad is het mangaanrood van de gevels. De bestrating sluit hierop aan met combinaties van gebakken materiaal. Desgewenst worden combinaties gezocht met grijsblauwe details van natuursteen.

In de binnenstad worden bij uitzondering kasseien toegepast. Hoewel onverwoestbaar¹⁸, zijn kasseien (Luikse keien, kinderkoppen), ooit de standaard wegbestrating, in hoog tempo verdrongen toen betere alternatieven voorhanden kwamen. De slechte begaanbaarheid¹⁹ van een bestrating met kasseien beperkt de functionaliteit en de flexibiliteit van een ruimte enorm. Niettemin wordt er vanuit historisch oogpunt voor gekozen om de kasseienbestrating rond de Pieterskerk en de Hooglandse kerk te handhaven.

De stadsvloer in de binnenstad wordt zo veel mogelijk op één niveau uitgevoerd. Waar dat niet mogelijk is worden de trottoirs in de binnenstad uitgevoerd in gebakken klinkers. In de binnenstad wordt gebruik gemaakt van de gietijzeren, historiserende "Leidse Lantaarn".

¹⁷ De gemeenteraad heeft bij de vaststelling van de Kadernota Bereikbaarheid, (Leiden, 2009) 2, 3. RV 09.0039, uitgangspunten voor op te stellen Leidse parkeernormen bepaald.

¹⁸ De voeg van een bestrating met kasseien is echter wel kwetsbaar. Het vraagt een groot vakmanschap om de keien te straten, een specialisme dat vanwege het gewicht van de keien en de ermee samenhangende ARBO-normen steeds moeilijker te vinden is.

¹⁹ Een bestrating met Luikse keien is slecht begaanbaar voor kindervagens, mindervaliden, kleine kinderen, ouderen, vrouwen op hakken of fietsers en sluit daarmee gebruik door een deel van de bevolking uit.

4.4.2 Parkeren:

- Parkeeroplossingen worden gezocht in gebouwde boven- of ondergrondse garages.

4.4.3 Inrichtingsprincipes voor de binnenstad:

- De stadsvloer wordt waar mogelijk op één niveau uitgevoerd;
- De stadsvloer is bestraat met de binnenste beter mix en heeft een minimum aan obstakels;
- Er zijn grijsblauwe accenten in natuursteen mogelijk;
- Autovrije straten worden van gevel tot gevel bestraat met gebakken materiaal;
- De verlichting bestaat uit de gietijzeren "Leidse Lantaarn".

4.4.4 Inrichtingsprincipes voor de mantel:

- De compacte stad wordt gevormd door de woonwijken.
- Het stedelijk landschap is het kenmerk van de naoorlogse uitbreidingsgebieden.
- De ruimtelijke ontwerpen houden rekening met de specifieke stedenbouwkundige kenmerken.
- Als bij bedrijventerreinen het gebruik van de openbare ruimte afwijkt wordt de standaard voor bedrijventerreinen gebruikt uit het Handboek kwaliteit openbare ruimte 2025.

4.4.4 Inrichtingsprincipes voor de mantel

Het grootste deel van de stad bestaat uit woon- en werkgebieden die als een mantel rond de Binnenstad, het Stationsgebied en het Bio Science Park heen liggen. De verschillen tussen de gebieden die de mantel vormen zijn groot, als gevolg van de zich ontwikkelende stedenbouwkundige inzichten. Grofweg zijn er drie type inrichtingen te onderscheiden: de compacte stad, het stedelijke landschap en werkgebieden.

De compacte stad wordt gevormd door de vooroorlogse woonwijken. Deze wijken liggen buiten de singels en vormen een schil rond de historische binnenstad. De bebouwing bestaat uit gesloten bouwblokken die op een duidelijke manier de beperkte openbare ruimte begrenzen.

Het stedelijk landschap is het kenmerk van de naoorlogse uitbreidingsgebieden aan de rand van de stad. De openbare ruimte wordt hier niet langer ingekaderd door het bouwblok, maar dooradert als het ware de wijk. Er is meer openbare ruimte dan in de dichtbebouwde vooroorlogse gebieden.

Als gevolg van de verschillende ontstaansperiodes en het toen gangbare stedenbouwkundige gedachtegoed, zijn de verschillen tussen de compacte stad en de wijken met het stedelijk landschap groot. Desondanks wordt de ruimte door de mensen die er wonen en werken op dezelfde manier gebruikt. De gebiedspecifieke kenmerken van deze wijken uiten zich niet in de inrichtingsprincipes van de straat of de materiaalkeuze maar in de keuzes die bij het ontwerp van het gebied zijn gemaakt in de hoeveelheid openbare ruimte, de groenstructuur, gevelafstanden of de keuze voor een bepaalde boomsoort. Hoewel voor de inrichting van de openbare ruimte, de principeprofielen, de standaardmaterialen en het meubilair worden gebruikt die in het Handboek worden voorgeschreven, houden ruimtelijke ontwerpen rekening met die gebiedsspecifieke stedenbouwkundige kenmerken.

Bedrijventerreinen zijn in dit kader alleen interessant als de ruimte anders wordt gebruikt. Als dat het geval is, wordt de standaard voor bedrijventerreinen gevolgd die in het Handboek kwaliteit openbare ruimte 2025 is vastgelegd.

4.5 Plekken

Uitzonderlijke plekken zijn bij uitstek de plekken die bijdragen aan de identiteit van de stad. In de context van deze kadernota gaat het om de plekken in de openbare ruimte die ondanks een hoge gebruiksdruk een hoge verblijfskwaliteit hebben. Het zijn de plekken

waar het stedelijk leven ruimte krijgt. Ze bieden ontmoetingen, confrontatie, rust, dynamiek, ruimte en lucht. Het gaat om pleinen, parken maar ook om de stedelijke winkelcentra en voorzieningencenters.

Deze plekken worden ingericht volgens de uitgangspunten en met de materialen die zijn voorgeschreven voor het omliggende gebied. Vanwege het belang ervan voor de stad vraagt de inrichting van een dergelijke plek om een bijzondere ontwerp prestatie. Hoe een plek bijdraagt aan de ambitie om de kennisstad te stimuleren wordt in de ontwerp opdracht meegenomen.

Beheren

5 De beheerfase in het stedelijk proces is gericht op het dynamisch in stand houden van de bestaande stad, zowel fysiek, sociaal als economisch.

Er is een directe relatie tussen de gebruiksdruk, de inrichting en de slijtage van de openbare ruimte en daarmee ook met de inzet van middelen voor ontwikkeling, inrichting en beheer. Gebruiksdruk, inrichting en slijtage verschillen en zijn afhankelijk van ligging en het belang voor de stad. Alleen een gedifferentieerde benadering die hier rekening mee houdt, leidt tot een evenwichtige kwaliteitsontwikkeling van de stad.

5. Algemeen:

- Er is sprake van een gedifferentieerde benadering van het beheer.

Dit is een belangrijk gegeven omdat een benadering vanuit dit perspectief het mogelijk maakt om de kwaliteit en het belang van een plek het uitgangspunt te maken bij een planmatige afweging van de inzet van middelen. Hiermee krijgt het wat abstracte streven naar kwaliteit een financiële vertaling. In dit hoofdstuk wordt uiteengezet hoe die financiële benadering verankert is het stedelijke proces.

5.1 Ruimten

Als gebruiksdruk, inrichting en slijtage afhankelijk zijn van de plek in de stad, kan de openbare ruimte van de stad worden geordend en aan een kaart worden gekoppeld.

5.1 Ruimten:

- De openbare ruimte van de stad wordt geordend en aan een kaart gekoppeld.

Als de ruimte wordt geordend op basis van de betekenis voor de stedelijke gemeenschap en gebruikintensiteit, levert dat de volgende indeling op:

- stedelijke structuren: lange lijnen, stedelijke pleinen en grote groengebieden;
- wijkstructuren: lijnen op wijkniveau en de pleinen, parken en groen met een wijkfunctie;
- weefsel: de overige openbare ruimten.

Een ordening op basis van gebruikintensiteit blijkt nauw samen te hangen met de stedelijke dichtheid:

- de stedelijke kern (de historische binnenstad);
- de compacte stad (het gebied tussen de Willem de Zwijgerlaan, het Rijn- en Schiekanaal en het spoor naar Utrecht);
- de wijken met het stedelijk landschap (de stad tussen de gemeentegrenzen en het gebied tussen de Willem de Zwijgerlaan, de Vliet en het spoor naar Utrecht).

5.2 Kwaliteit

Kwaliteit kan worden beoordeeld op belevingswaarde, gebruikswaarde en toekomstwaarde.

Als gemeenschapsgeld wordt ingezet voor de ontwikkeling, inrichting en beheer van een ruimte is de belevingswaarde van die ruimte van belang. Op plekken die voor de gemeenschap waarde hebben - en dus in belangrijke mate bijdragen aan de identiteit van de stad - is het gerechtvaardigd een hoger investeringsniveau te hanteren dan op plekken die maar voor een beperkte groep van betekenis zijn.

De gebruikswaarde van de openbare ruimte wordt vooral zichtbaar in het ontwerp, de toegepaste materialen en de mate waarin meubilair wordt toegepast. Een ruimte met veel meubilair heeft in de regel hogere kosten aan inrichting en onderhoud dan een ruimte die dat niet heeft.

De toekomstwaarde van een ruimte is vooral afhankelijk van de duurzaamheid van de inrichting en de toegepaste materialen. Een goed ontwerp houdt rekening met de verwachte gebruikintensiteit en de kwaliteit van de gebruikte materialen.

5.2 Kwaliteit:

- Kwaliteit wordt beoordeeld op belevingswaarde, gebruikswaarde en toekomstwaarde. De investerings- en onderhoudsbudgetten houden hier rekening mee.

5.3 De kwaliteitsindex

Als de verschillende manieren om de ruimte te ordenen aan elkaar gekoppeld worden, levert dat informatie op over de manier waarop de stad wordt gewaardeerd en gebruikt maar ook hoe die ruimte is ingericht en hoe snel die inrichting zal slijten. Met andere woorden: een overzicht dat, afhankelijk van de plek in de stad, het bedrag inzichtelijk maakt dat gemoeid is met de ontwikkeling, inrichting en het beheer van die plek.

Een manier omdat overzicht te maken is de zogenaamde kwaliteitsindex. Een onderverdeling in afnemend belang voor de stad en dichtheden levert een kwaliteitsindex op met negen cellen waarin alle ruimten kunnen worden ondergebracht. (Zie de matrix op pagina 41 en investerings en kwaliteitenkaart op pagina 42.)

Als er meer geld nodig is voor de ontwikkeling, inrichting en beheer van een plek als de gebruikintensiteit en het belang van de stad toenemen, volgt dat het wenselijk is om bij de vaststelling van de ontwikkel-, inrichting- en beheerbudgetten met vijf verschillende niveaus rekening te houden. 5 Niveaus als elke opeenvolgende ruimte, stedelijk landschap, de compacte stad en de stedelijke kern vanwege het intensievere gebruik en door de toenemende waarde voor de stad een hoger beheerbudget nodig is. Dat levert na de kaart met de gebiedsindeling voor de gestandaardiseerde profielen, ook een kaart op die in een oogopslag laat zien hoe ontwikkel-, inrichting- en beheerbudgetten worden ingezet. Het is een belangrijk hulpmiddel om een samenhangend en gelijkwaardig kwaliteitsniveau over de hele stad te realiseren.

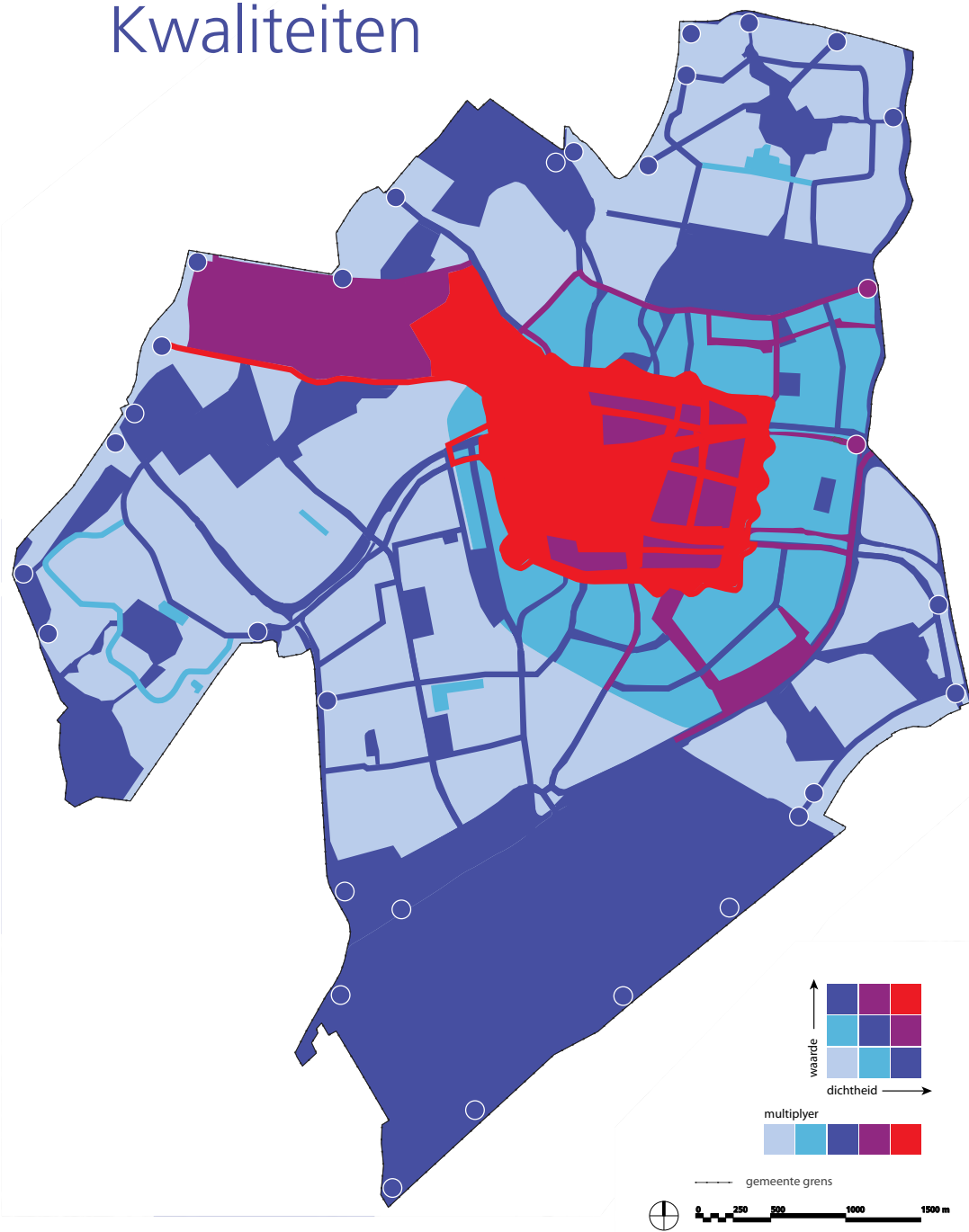
5.3 Kwaliteitsmatrix:

- Door de ordening van de ruimte en gebruik is het mogelijk afhankelijk van de plek in de stad de kwaliteiten en de kosten voor ontwikkeling, inrichting en beheer toe te kennen.

		Ligging van een ruimte			Indicatie kwaliteitsniveau
		Aard en structuur van de ruimte	Stedelijk landschap	compacte stad	
Betekenis van een ruimte	Stedelijke structuren lange lijnen stedelijke pleinen grote groengebieden	3	4	5	
	Wijk structuren lijnen op wijkniveau wijkpleinen buurtpleinen en buurtparken van	2	3	4	
	Weefsel overige openbare ruimten	1	2	3	
		gebruikintensiteit van een ruimte			

De matrix correspondeert met het kwaliteitenkaartje op de volgende pagina.

Kwaliteiten

Colofon

Tekst en redactie
xxx, Gemeente Leiden

Fotografie
Foto's op pagina's 2, 4, 7, 8, 12, 22, 24, 28, 29, 31, 33, 37, 43, 44, Reinout van Gulick.

Vormgeving
Creja ontwerpen, Leiderdorp

Realisatie
Grafisch Productie Centrum, Gemeente Leiden

Leiden

**binnen
stad
Leiden**